

Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського

Леся Білик

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Роман Лубківський

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Як пахне липа! Регіна 1 відчинила вікно – а там зморене спекою місто.

Піт струмками стікає з утомлених тіл; шугають блискучі автівки (їх стало більше, ніж доріг!); вип'явши овали, шпацерують сміхотливі дівчата, щось мовлять до них дівообразі юнаки з карочематами на устах, посміхаються з рекламних щитів лукаві політики, а на все це юродиво зирять безхатки, вмостившись просто на кам'яному хіднику та виставивши жебрущі долоні.

Звідки запах липи? Регіна, пригнічена реальністю, зачинила вікно і сіла до стола. Пальці звично пробігли клавіатурою ноутбука й зависли в повітрі. Хтось стояв за її спиною! Регіна здригнулася.

– Ти чого? – почула альтовий голос й обернулася.

Це був Ярема Винник, завідувач відділу тижневика, в якому працювали разом не один рік. Він тримав у руках популярний журнал і кілька гілочок липи, що пахли на весь кабінет.

– Звідки... Ти? Ох-х... Зрозуміло! Це ти!

Регіна немов виплутувала себе з тенет уяви. Спостерігаючи за тим, Ярема всміхнувся.

– Це я! А це – ти! І ось тобі завдання.

Він простягнув букетик липового цвіту.

– Поїдеш на Зборівщину до Кароля Ліпінського. 2 Я з редактором узгодив.

– До Ліпінського? Але ж це дев'ятнадцяте століття!

– Правильно, дев'ятнадцяте. Завдання саме для тебе – живеш уявою, як ніхто, літаєш у майбутнє, зникаєш у минулому.

– Може, ти й мітлу бачив, на якій літаю? – насмішкувато запитала Регіна.

– О, я б хотів побачити, та вона за такою пеленою цнотливості, що ти постаєш у моїх очах ангелом.

Регіна посмутніла.

– Ярчику, ти хороший друг. Скажи мені, будь ласка, якщо я ангел, тоді чому мені являються лише темні прояви буття?

– Наприклад?

Вона повільно підійшла до вікна й знову відчинила його.

– Що бачиш? – запитала, сподіваючись, що і Ярема зауважить гротескні картини міських буднів.

А він лиш глянув, відразу прояснів на лиці.

– Гарна ж дівчина пройшла! І... пахне домашньою ковбасою, і... сонце. Файно! Якого ще чорта хотіти?

Обидвоє засміялися.

– Щасливий ти, Яремо, – мовила Регіна і нагадала про справу: – Ну, конкретизуй завдання. До Львова знову приїжджає делегація з Радзині чи з Вроцлавської музичної академії імені Кароля Ліпінського?

– А що? Цілком можливо, ми ще не раз зустрічатимемо таких гостей у нашому місті. До речі, твій минулорічний репортаж про урочистості на честь композитора Кароля Ліпінського у Львівському оперному був дуже вдалий. Та на часі здійснити більший проект. Напиши про маестро книжку.

– Яким та Роман Горакі у документальній повісті «Скрипка для Ліпінського» 3 сказали майже все. Сам знаєш, Роман Горак – сумлінний дослідник.

– Красзнавець Гаврило Чернихівський – теж, і музикант Андрій Юркевич, і поет Григорій Радосівський, і такі відомі дослідники, як Петро Медведик, Богдан Мельничук, Ігор Дуда, Тарас Коковський.

– Перевіряєш, чи я пам'ятаю все, що опрацювала, готуючись до зустрічі з вроцлавською делегацією?

– Став би марнувати час!

Ярема замовк і пильно глянув на аркуші друкованого тексту, що лежали біля ноутбука.

– Що це? – запитав і, не чекаючи дозволу, схопив листок зверху.
– Дослідження Бахталовської з Прикарпатського університету? 4

– Яремо, не хапай! – Регіна забрала аркушик з його рук і поклала на місце. – Нічого не бери з мого стола. Надумав господарювати на чужій кухні?

– Зовсім ні, я ж і сам не люблю, коли втручаються у творчий процес. Але, бачу, тема тобі не байдужа.

– Дивує ось що: доля віртуоза-скрипаля і досі хвилює багатьох. Недавно Українське радіо транслювало радіовиставу «Рондо Кароля» у постановці народної артистки України Наталі Сумської. Музика і голоси акторів зробили мистецьким, здавалося б, звичайний репортаж.

– Отож! І переконувати не треба – тема хвилює, значить, треба писати книжку. Я приніс цікаву статтю про картину Іллі Рєпіна «Слов'янські композитори» 5, на ній зображено і Кароля Ліпінського.

– Можна до безконечності вивчати джерела, виловлювати щось у мережі, та мене може зупинити тільки мій Кароль.

– Саме так! Нарешті зрозуміла завдання. Безперечно, є чимало вражаючих фактів про великого маестро. Все сказати неможливо – це по-перше. А по-друге, варто сказати не що, а як. Наш проект буде особливий. Бібліотека тижневика користується попитом. Репортажі з уяви будуть як гарячі пиріжки, а потім складуть книжку.

– Пиріжки, що ними хтозна чи смакуватимуть? Мені такий матеріал останнім часом не йде – збиваюся на стереотипи. Облиш, Ярчику, і пошукай когось іншого.

– Такої химерної, як ти, не надібаю. До речі, може, погмонівши з Ліпінським під кронами пахучих лип, ти відпустиш свій песимізм назавжди. Знаєш, чому жінки – хронічні песимістки, а чоловіки – хронічні оптимісти?

– Знаю. Вам би їсти, пити та хороше походити, а ми перфекціоністки навіть в елементарних потребах.

– Еге ж, якби твоя воля, люба моя, ти б і до виходка крила вчепила. А мені головне, щоб він не смердів і мав євровид. Не шукай за вікном дива – там звичайне життя, що ховає прекрасні пориви. І прекрасні душі, май на увазі! Ось, маєш зачіпку, тож готуйся до відрядження.

Ярема поклав на стіл журнал, а гілочки липового цвіту поставив у склянку й долив води.

– Яремо, вода ж газована! – обурилася Регіна, забравши пляшку з Яреминих рук.

– У тебе на столі? Ніколи не повірю! Ти навіть не пам’ятаєш, скільки часу вода тут стоїть і коли відкоркована. Вона ж тобою намагнічена! Таку можна грудним дітям замість материнського молока давати.

Регіна, сміючись, обняла Ярему.

– Ну, хто б мене до життя повертав, якби не ти!

Йому було приємно.

– Працюй! А я піду і потім знову повернуся, щоб це почути.

Приміщення популярного тижневика мало багато комірок, які нагадували чарунки для меду. Переважно так і було: офіс гудів, мов вулик, і кожна бджола несла свій взяток. Журналісти метушилися біля входу, бігали вузькими коридорами, перемовлялися на ходу; і справи вирішували, і сперечалися теж у русі. Та, опинившись кожен у своїй комірці, затихали, зосереджені на важливому перетворенні зібраних фактів у конкретну статтю чи репортаж, що, наче мед, мусили мати тільки їм притаманний смак.

Регіна любила цей момент ритуальної тиші, коли великий редакційний вулик чаклував над випуском чергового номера. У вухах ще лунав альтовий голос Яреми – усмішка не сходила з її лица. Навмання розгорнула журнал. Читати не стала – натомість

продовжувала віртуальну розмову з Яремою. «Оце так слов'янські музиканти!» – «Взагалі-то, назва полотна – «Слов'янські композитори» і написав його Репін на замовлення підприємця Порохщикова». – «Як спало на думку нашому геніальному Ріпі писати таку картину?» – «Потребував грошей». – «Тисяча п'ятсот рублів – то були гроші?» – «Так, особливо для молодого художника». – «Чому Кароль Ліпінський у самому кутку картини?» – «Зате російські музиканти на передньому плані. Слов'янофільське лицемірство московитів тут очевидне. Та попри те картина й справді гарно написана, тож мала успіх у відвідувачів ресторану «Славянский базар». – «Чи збереглося полотно?» – «Авжеж, і прикрашає хол Московської державної консерваторії». – «Добре, що музику не можна прибити до стіни». – «А слово – тим паче. Оціни, Регіно, писати про музиканта – таки вдячна справа».

Регіна згорнула журнал і пішла блукати вулицями Львова 6 у пошуках Кароля Ліпінського. Так, мусила з ним зустрітися тут, у рідному місті. Колтів 7 поблизу Золочева теж треба відвідати, адже з родиною композитора це село тісно пов'язане. Вірлів 8 на Зборівщині, де похований Кароль Ліпінський, буде останнім у цій мандрівці. Такий план склала для себе журналістка.

Місто гомоніло, однак Регіна не прислухалася. Коли все таке звичне тобі, то, здається, навколо тиша. Мовчали старі кам'яниці, і Домініканський собор, і навіть бруківка під ногами, – мовчали, але не німували. Регіна йшла й відчувала енергію бурхливих пристрастей і старечу втому, легкий поступ праведника і шпортання ката. Напруга відчуттів зростала – Регіні вже несила тримати на тендітних плечах вагу чужих доль, що мали розмах античних трагедій. Швидко забігла до кав'ярні і побачила там – Кароля! Він усміхнувся на сколошканий вид Регіни і замовив ще філіжанку кави.

– Сідай, Регіно, тут тебе ніхто не знайде. Я подбав, щоб усі привиди минулого сховалися у Пороховій вежі і не туманили тобі

очей.

– Але ж це неможливо! Вони живуть у моїй уяві.

– Залиш тільки щасливих і веселих, бо решта наганяють аж надто багато смутку на таких розумних жінок, як ти.

– Треба бути дурною?

– Треба бути щасливою, Регіно, а для цього інколи прикидатися дурненькою.

– Дивна порада від маестро.

– Порада на відстані часу, вивірена століттями.

– Хіба ти не страждав, Кароліу?

– Страждав. Та нащо передавати це через віки, як спадкову хворобу? Хай люди навчаться жити світло.

– Навіть коли війна?

– Роби щось для перемоги добра і правди.

– А коли голод?

– Візьми у Бога п'ять хлібів і дві риби.

– Зруйнували твій дім?

– Відбудуй знову.

– Коли обікрали душу?

– Нарубай дров і зігрійся. Оптимізм зароджується з видимої безвиході. Головне – щось дуже любити.

– Що любив так спасенно ти сам?

– Музику!

Кароль взяв до рук скрипку. Запанувала тиша. Поступово звідусіль наростали звуки, і так само поступово віддалялася від Регіни постать музиканта. Жінка побачила у ротонді величезну прозору капсулу, в якій відбувалося щось неймовірне. Кароль загравав – і світ довкола змінився: зазеленіли дерева, буйнула догори трава, барвисто замайоріли квіти. Регіна припала до самого скла капсули, як у дитинстві до віконної шибки, і спостерігала. Кароль віртуозно креслив смичком повітря. Мелодія долинала до Регіни згори.

Зненацька гармонійне звучання нагло перекреслили різкі звуки. У цій божевільній какофонії чути було, як зойкнув Кароль. Смичок випав йому з рук, ноги підкосилися. Розп'яттям лежав музикант на доріжці, а навколо згущувалася темрява, потім чорна ніч цілком поглинула скрипалю.

Не встигла Регіна прийти до тями від побаченого, як капсула у ротонді зрушила з місця. Вона крутилася за сонцем і поступово рожевіла. У світанкових променях відкрилась інша картина.

До ошатного будинку зайшов маленький хлопчик. Усе відбувалося швидко, як у віртуальній грі. Причинивши двері, хлоп'я несміливо наблизилося до високого кремезного чоловіка, що грав на кларнеті.

«Це ж, певна річ, маленький Кароль! Таким його зобразив Рейхан-старший 9 на відомому портреті. А кларнетист, без сумніву, його батько Фелікс», 10 – здогадалася Регіна.

Тамувала подих. Видиво захопило її цілком. Дивилась і слухала.

Чоловік перестав грати і мовчки спостерігав за сином. Чоло його збрижилось у задумі. Збоку відчинилися двері, до кімнати тихо ступила жінка, поставила на стіл тацю з фруктами. «Ну, неважко здогадатися: це мама Текля», 11 – усміхнулася Регіна і тут же осмикнула себе, бо почула голос малого Кароля.

– Тату, чому ви так пильно на мене дивитеся? – запитав хлопчик.

Мати іронічно зауважила:

– Татко хоче упізнати себе.

– Себе? – трохи сердито перепитав Фелікс і пафосно додав: – Ні, я бачу більше. Наш син перевершить усіх і піде далі, ніж я! Ну, Каролю, а чого ти навчився на віолончелі?

Тепер уже незадоволено озвалася мати:

– Вартувало б зважити, чи втримає Юзек таку велику скрипку!

Та батько не вагався:

– Втримає! Кого Бог позначив талантом, мусить відробляти у поті чола.

– Ти забираєш у нього дитинство!

– Зате даю майбутнє!

– Заради слави?

Фелікс мовчки присів на софу і пильно глянув на сина.

– Ну, маленький добродію, що скажеш?

Кароль зиркнув на маму і промовчав. Він цілком розгубився.

– Гм... – ледь усміхнувся Фелікс. – Мовчиш? Важка задача. Тоді вгадай: заради слави, грошей чи... музики?

– Музики... – луною відповів Кароль, взяв зі стола скрипку і загравав. Що таке гроші і слава, розуміють тільки дорослі. Батьки замилювано дивилися, як син пускав по струнах смичок, видобуваючи чарівні звуки. Мелодія була живою, вона усіх надихала. Фелікс захоплено мовив до Теклі:

– Ти послухай, які тони! Це ж сама душа говорить!

На що мати озвалася:

– Ой, так! Чиста душа...

Опустилась на софу і склала руки, мов до молитви.

– Ти наше маленьке янголятко! – промовила з гордістю. Феліксу ж зауважила: – Бачиш, не треба йому віолончелі!

– А пружність пальців? Їм конче дати роботу! А втім, маєш рацію, Текле. Трохи повправляється – і досить з нього віолончелі! Бо скрипка – то таки його.

Фелікс вийшов з кімнати – Кароль опустил смичок. Текля занепокоєно глянула на сина.

– Каролю, що тобі є?

– Нічого, мамо. Хіба ти сама не чуєш?

– Що, сину?

– Тут багато звуків. Вони роблять мене легким.

Підбіг до матері й прошепотів:

– Знаєш, мамо, коли я стою, то слухаю небо, а коли іду – чую землю. Мені ті звуки аж от сюди западають, – він показав на груди, – і штовхають зсередини. Я мушу грати, бо інакше вони проколють мені ребра!

Мати зітхнула:

– Химеро ти моя... – погладила хлопчика по голові й ледь торкнула смичок в його руках. – Ну, то грай...

Знову промовляла скрипка, потім зазвучав цілий оркестр.

Регіна розплющила очі. Навпроти сидів Кароль і насмішкувато спостерігав за нею. Жінка кліпнула очима.

– Я заснула?

– Ну, не зовсім щоб, але дрімала і марила десь з півгодини.

– Жартуєш?

– Анітрохи. Однак мене це забавляло. Міцна кава зазвичай бадьорить, а для тебе вона як снодійне.

– Бачила тебе маленьким, Каролю.

Він засміявся.

– Я ніколи не був маленьким.

– Хіба таке можливо?

Кароль зітхнув:

– Спитай у мого батька.

– Краще ти сам про себе розкажи, – попросила Регіна.

– Я розповім тобі про місто, яке любив не менше скрипки.

Хочеш побачити мій Львів, Регіно?

Вона кивнула: авжеж!

– Глянь сюди!

Підійшов до вікна і відслонив порт'єру. Та замість вікна Регіна побачила двері. Кароль їх відчинив – війнуло холодом! Музикант витяг із-за пазухи кашне й обтулив шию. Регіна холоду не відчувала зовсім.

– Знаю, – усміхнувся на її думки Кароль, – ти зараз поза часом, тому не дриґолиш. А мені зимно. Однак тішуся, бо знов у Львові. Театр 12 не має опалення. Навіть у stodолі тепліше. У-ух, ух-ух!

Руханка не завадить! Кароль весело розмахував руками. Та, зиркнувши у кінець зали, зупинився.

– О-о, щур!

– У партері бігають щури? – Регіна здивована до краю.

Звуки піаніно відволікли їхню увагу.

– Це Тадьо Лешетицький! 13 Приїхав-таки.

• • •

Далі — у повній книжці «Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського».

nashaknyga.com.ua